

locsai rendelkezés, s éppen a *Papp János* századából, amely pontosan azonos számú páltza ígérétevel tiltja — nem ugyan a rovásírás, hanem — a rác nyelv használatát. A rendelkező: Patachich Gábor kalocsai érsek, az érsekség egyik újjászervezője, Kalocsa újratelepitője, aki 1733—1745 közt ült az érseki széken⁴ s „*az illyr nyelv használatát tizenkét botnak vagy forintnak büntetése alatt megtiltotta. Így lett a rác Kalocsa magyarrá*“.⁵ A telepesek között — ha egy részük déli-szláv katolikus volt is — bizonyára nagyobb számmal voltak a keleti vallás hívei, s a féktelen katolizálás korának érseke nyilván nem annyira a magyarosodás érdekében, mint a keleti vallás ellen buzgólkodott. S ha küzdött a rácok nyelve ellen, bizonyára egyházi nyelvük s ennek hivatása letéteményezője, a hagyományos cirill betű ellen küzdött. — Erről szerezhetett tudomást *Paap János*, talán kerülő úton, úgy, hogy mire hozzá jutott vallamiscsoda hagyományos, a magyartól elütő betűk üldözésének híre, a cirill betűkből *scythiai magyar nyelvnek Betűi* lettek.

Ez azonban csak föltevés. Kalocsán főiskolák s rajtuk tudós professzorok vannak. Őket kell megkérnünk: szíveskedjenek ezt a kérdést a helyi hagyományok és levéltári emlékek alapján megvizsgálni. A Duna-Tisza-közén ime most már másodszor, Kiskunhalas után Kalocsán, bukkán föl kétes színű értesítés arról, hogy a szittyá betűket ezen a tájon is rovogatták.

Viski Károly.

Szőlőhártya.

Ez a szegedvidéki tájszó nem a szőlő termésének, bogyójának finom, bőrnemű takaróját jelenti, amint azt az első hallásra bizonyosan sokan gondolják, hanem a szőlőművelésnek egyik térszíni formáját. Különbösen pusztán csak *hártyá*-nak is mondják, és mind jelzős, mind jelzőtlen alakjával a szőlő barázdái között hosszan elhúzódó emelkedést nevezik meg, mely a tőkék mellől kikapált földből hompozódott fel.

Szótáraink nem ismerik. Tudtommal nyelvtudományi irodalmunkban is csak egyszer fordult elő, akkor is csak szegedvidéki szólás értelmében (Nyr. I, 227); de a figyelmet ott már azért sem vonhatta magára, mert könnyen sajtóhibának gondolhatta az olvasó. Az említett helyen egyik népnyelvi gyűjtőnk írja a *nyakába tette Lackó a körtét* szólásról, hogy azt a lomha férfimunkásra vagy a *szőlő-hártyán* ülő szüretelő leányokra szokták illeszteni. A szépirodalom nyelvébe a nagy szegedi író, *Tömörkény István* vitte be ezt a tájszót; az ő munkáiban többször találkozunk vele. Itt csak néhány példáját idézem: „Almaérés idején a szőlőben lehet néha látni a *szőlőhártyák* között vagy valamely bokor tövében egy kis homokkupacot. (Egyszerű emberek 126). Dolgaiban is javarészt egymaga van, ha legeltet, ha szánt, ha a *szőlő hártyáját* kapálja (Jegyenék alatt 130). S a szüret áll. Az utakon, a táblákban, a *hártyák* között a leányok dévaj serege (Förgeteg János 96).

Ami mármost ennek a *hártyá*-nak az eredetét illeti, természetes,

⁴ L. Galgóczy K.: Pest-P.-S.-Kk. m. monographiája. Bpest, 1877. III. 295. l.

⁵ Márczali: Magyarország. II. József korában. I. 248. l. L. Balassa J.: Ethnographia. 1898. 194. l.

hogy semmi köze sincs a latin *chartea*-ból származó „membrana, hant, pergament” jelentésű *hártya* szavunkhoz, hanem inkább a szintén térszíni formát jelölő *hát* szóval függ össze. A kecskeméti szőlősgazdák u. i. a MFLsz. tanúsága szerint nem a *szőlőhártya*-ról beszélnek, hanem a *szőlőhátja*-ról (ejtsd *szőlőháttya*) és a szőlőtőkék mellett két oldalról kikapált és hosszan elnyúló feldombozott földet értik rajta, vagyis olyasféle földemelkedést, melyet más vonatkozásban is *hát*-nak szokás nevezni (v. ö. *árokhat, hegyhat, mezőhat; Tiszahát, Szamoshát; Ellepi a rónák dombjait és hátját* (Arany), *Másnak zöldell a domb hátja* (u. a.), v. ö. még Györffy Föld és Ember I. évf. A *szőlő hát*-ját egyébként ismeri *Melius Péter* is, mert Herbariumában (1578) azt mondja valamelyik növényről,

hogy: „Terem a *szőlőc hataiban* és mesdyén“ (Ny. Sz.). Feltűnő, hogy a nagykorösi nyelvjárásban a *háttya* (valószínűleg < *szőlőháttya*) a. m. összetört szőlő. (Ny. F. LVIII, 42). Ha ez az értelmezés nem félreértésen alapul, akkor ez a *háttya* csak a szőlőbogyó bőrmemű héját jelentő *háttya* szóból származhatik. Könnyen meglehet azonban, hogy ebben az esetben is a szőlőművelésnek fentebb említett térszíni formájával van dolgunk, melyet csak a nem eléggé tájékozott közlő magyarázott másként, és akkor a *háttya* itt is *szőlőhátja* volna.

Ebbe a *szőlőhátja* > *szőlőháttya* szóba aztán az *r* hang alkalmassint a köznyelvi *hártya* hatása folytán került bele. A *szőlőhártya*-ból pedig jelentéstapadással vált ki a vele azonos jelentésű *hártya* szó. S mivel ez utóbbiról most már a nyelvészem kívül senki sem veszi észre, hogy egykor egy birtokos összetétel jelölt utótagja volt (*szőlőhát-ja*), ennélfogva zavartalanul fölveheti újra a már egyszer elhomályosult 3. szem. birtokos személyragot (*szőlőhártya-ja*).

Csefkó Gyula.

Mégegyszer Kecskemét.

A *Népünk és Nyelvünk* 1929: 38. lapján fentírt helynévről közölt magyarázatomat a *Magyar Nyelv* levélszekrényében (XXV: 80) P. D. szövéteszi.

Am azt a megjegyzését illeti, hogy a *m t, megy* szóról *Hornyikkal* kapcsolatban általam mondottakba beleolvasható az, hogy arról ő is adott olyasféle magyarázatot mint *Hornyik* (ill. *Czuczor*), félreértésen alapul. Ezt én egyáltalán nem állítottam, sőt egyenesen azt mondtam, hogy *Kecskemétről* adott véleménye csak félig elégíthet ki bennünket. Annnyiban t. i., hogy az előtagot már *Hornyik* helyesen magyarázta. Ha a másik tagról, a névtörténeti igazoláson kívül, etimológiát is adott volna, azt minden bizonnyal kötelességszerűen megemlítettem volna. Ez úgy hiszem fölment a fenti vád alól, még ha egyébként nem világosan fejeztem volna is ki magamat.

Írásának második felében, ha jól értem, az foglaltatik, hogy az előbb magára vonatkoztatott vádat most az én fejemre olvassa, mondván, hogy *Czuczor* koramult módszerét követem és jelen próbálgatásomban ma is az ő fölfogását hirdetem.

Ki kell jelentenem, hogy *Kecskemét*-ről adott magyarázatomban egyáltalán nem *Czuczor* nyomán jártam (bár néha még neki is van igaza,